

Język polski
L'Ilisien Pollakk
La lengua polaca
Lenkų kalba
Língua polaca
La lingua polacca
The Polish Language
Poljski jezik
Polnisch
Le Polonais
Polska
Πολωνική Γλώσσα
Det polske sprog
Polský jazyk
Pol'ský jazyk
Poļu valoda
Poola keel
De Poolse taal
Puolan kieli

A lengyel nyelv

Contributors:

The Polish text by prof. dr hab. Walery Pisarek
Czech translation by Teresa Piotrowska-Małek
Dannish translation by Andrzej Zalewski
Dutch translation by Agnieszka Bienias
English translation by Marta Usiekniewicz
Estonian translation by Aarne Puu
Finnish translation by Sirkka Ojaniemi
French translation by dr Wanda Jadacka
German translation by Andreas W. Meger
Greek translation by Przemysław Kordos
Hungarian translation by Ildikó Kozak
Italian translation by Maciej Jaskot
Latvian translation by Ieva Palaša
Lithuanian translation by dr Ana Romančuk
Maltese translation by Carmel Azzopardi
Portugese translation by Agata Adamska
Slovak translation by doc. PhDr. Marta Pančíková, PhD.
Slovenian translation by Jasmina Šuler-Galos
Spanish translation by Magdalena Adamczyk
Swedish translation by Grażyna Tatar

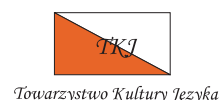
Design by Tomasz Korwin-Szymanowski
Edited by Agata Hącia

Published by The Council for the Polish Language
Warsaw 2007

ISBN: 978-83-916268-2-5

The Council for the Polish Language
ul. Nowy Świat 72
00-330 Warszawa
www.rjp.pl

This publication has been partially founded by the Ministry of Culture and National Heritage,
the Senate of the Republic of Poland and Langenscheidt Polska

A lengyel nyelv

A lengyel nyelv a világ 25 legnagyobb nyelve közé tartozik. 38 millió ember beszéli Lengyelországban, 2 millió Lengyelországon kívül Európában és még 8 millió ember Európán kívül anyanyelveként. Európában a lengyel nyelv a 10 legnagyobb nyelv közé tartozik. Ha az anyanyelveként használók számát vesszük figyelembe, akkor az EU-ban a hatodik helyet foglalja el. Különböző fokon kb. 50 millióan ismerik szerte a világon. A „Languages of the World” szerint 21 ország lakossága között találhatók olyanok, akik a lengyel nyelvet anyanyelvüknek tekintik, vagyis „first language”-nek. Mintegy 45 millió embernek az anyanyelve a lengyel.

Több mint 37 millió lengyel anyanyelvű lakos él Lengyelországban, ahol a kisebbségi nyelveket beszélők száma alacsonyabb, mint a lakosság 3-4 %-a, vagyis ez a szám kevesebb mint 1 millió. A „Europeans and their Languages” felmérései szerint Lengyelország lakosságának a 98%-a a lengyel nyelvet tartja anyanyelvének. A Lengyelországban élő kisebbségi nyelveket beszélők általában kétnyelvűek, ami azt jelenti, hogy lengyelül is beszélnek, a fiatalabb nemzedék pedig ír és olvas is lengyelül.

A lengyel nyelv az olyan nyelvekkel egyetemben mint a cseh, a szlovák, a kasub, az alsó-szorb és a felső-szorb valamint a már kihalt poláb az indoeurópai nyelvek családjába, mégpedig a nyugati szláv nyelvek csoportjába tartozik. Az indoeurópai nyelvcsalád két részre oszlik – szatem és kentum ágra. A lengyel nyelv más szláv, balti és iráni nyelvekkel együtt a szatem csoportba tartozik (vö. cseh *srdce*, litván *širdis*, lengyel *serce* – ezzel ellentétben az angol *heart*, francia *cœur*, görög *καρδιά*, latin *cor*, német *Herz*).

A lengyel nyelvet más nyugati szláv nyelvektől többek között a következő jegyek különböztetik meg :

1. a régi hangképzős, szonáris mássalhangzók *r* és *l* átalakulása *ier* -é és *il* - é.
Vö. lengyel *sarna*, *kark*, *pieńcień*, *wilk* és a cseh *srna*, *krk*, *prsteń*, *vlk*;
2. a palatális *t'*, *d'*, *r'* mássalhangzók átalakulása lágyakká *ć*, *dź*, *rz*;
3. az utolsó előtti szótagra eső állandó hangsúly, valamint az időmérték és az intonáció hiánya (az expresszív kivételével)

lengyel nyelv sajátosságai

A fonetikára vonatkozóan el lehet mondani, hogy a mai irodalmi nyelvben a magánhangzók száma igen kevés, és nem különböztetünk meg közöttük rövideket és hosszúakat. A lengyel magánhangzók a következők: *a, e, o, u, i, y, ę, ɔ*. Ami a mássalhangzók számát illeti, belőlük sok van és a szövegekben sokszor csoportosan jelennek meg. Annak ellenére, hogy ilyen kevés a magánhangzó, van közöttük kettő még az ószláv időkből származó. Ezek egyetlen ma élő szláv nyelvben sem szerepelnek és még a legtöbb indoeurópai nyelvben sem. Ezek a nazális (orrhang) *ɔ* és *ę* magánhangzók. Az *ɔ* az írásmódjától eltérően nem a nazális a -ra, hanem inkább a nazális o -ra hasonlít. Különböző pozíciókban ezek a magánhangzók el is veszíthetik a nazalitásukat. A szavak végén nazálisan csak az *ɔ* magánhangzó hallatszik (pl. *z taką ładną księżką*), az *ę* magánhangzót viszont a szavak végén ma már csak e-nek ejtik (pl. *lubie cie*, pedig úgy írják: *lubię cię*). A szavak belsejében előfordulva ez a két magánhangzó csak az olyan réshangok előtt, mint a *w, f, s, z, sz, ż, ś, ź*, jelenik meg nazálisan. A többi mássalhangzó előtt, vagyis a *p, b, d, t, c, dz, cz, dź, ć, dż, k, g* előtt a nazalitásukat egy független orrhang jelöli: az *m, n* vagy *ń*, pl. úgy kell ejteni, ahogy írni: *wąsy, węch*, de a következő szavak kiejtése: *zombek, zemby, wentka, peńć*, a helyesírásuk viszont: *ząbek, zęby, wędka, pięć*. Az *l* és *ł* mássalhangzók előtt az *ɔ* és az *ę* is elveszti a nazalitását, tehát pl. a *wziął, wzięli*, kiejtése: *wzioł, wzięli*.

A mássalhangzók sokaságának az érzetét a lengyel szövegekben még a lengyel helyesírás is növeli, mivel azokat a mássalhangzókat, amelyeknek nincsenek latin megfelelőik, összetett betűvel jelölik, pl. a *sz, cz* betűk a *ś* (ang. *sh*) és *ć* (ang. *ch*) hangokat jelölik. A külföldieket szórakoztatják és rémisztgetik a direkt e célból szerkesztett mondatok, nyelvtörők pl.:

W gąszczu szczawiu we Wrzeszczu

Wrzeszczben a sóska sűrűjében.

Klaszczą kleszcze na deszczu.

Tapsolnak az esőben a kullancsok.

vagy :

*W Szczepleszynie chrząszcz i trzmiel
brzmią w trzcinie.*

Szczepleszynben a bogár és a dongó hallatszik a nádban.

és még ez is lengyel mondat, hogy:

Mali po polu hulali i pili kakao.

A gyerekek a szántóföldön rosszcsonkodnak és kakaót isznak.

Chrząszcz brzmi w trzcinie

A gyakorlatban a *š* (ang. *sh*) és *č* (ang. *ch*) mássalhangzók kiejtésénél, vagy még ezek összevont kiejtésénél is *šč* (ang. *shch*) nagyobb gondot okoz – más szláv nyelvek ismerőinek is – a mássalhangzó seregek elkülönítése: *s* (pl. *sam*), *s`* (pl. *sinologia*), *ś* (pl. *śmiech*) és *š* írásban *sz*-nek jelölve (pl. *szpilka*), *c* (pl. *cały*), *c`* (pl. jövevény szóban *cito*), *ć* (pl. *ćma*) és *č* írásban *cz*-nek jelölve (pl. *czapka*).

Minden mássalhangzó a szó végén zöngétlenül ejtendő, vagyis grad az írásmód, de grat- nak kell kiejteni. Abban az esetben, ha a következő szó zöngés mássalhangzóval kezdődik, akkor az előző szó végén is megmarad a zöngés mássalhangzó kiejtése, vagy pedig zöngéssé válik. Különös helyzet áll fenn akkor, ha a szó mássalhangzóra végződik és az utána álló szó magánhangzóval, vagy egy ún. folyékonyhanggal (*m*, *n*, *l*, *r*) kezdődik. Ilyen esetekben a szó végi mássalhangzónak az ejtismódja két részre osztja Lengyelországot, mégpedig az északi rész zöngétlenül ejti, a déli pedig zöngésen. A mazóviai vidék és Varsó lakosai úgy mondják, hogy - *brat ojca*, *brzek lasu*, Kis-Lengyelország és Krakko lakosai pedig – *brad ojca*, *brzeg lasu*. Ennek a jelenségnek a neve szakszóval *sandhi* és más nyelvekben is előfordul pl. a brit angolban.

A lengyel irodalmi nyelvben a hangsúly állandó, és az állandó kivételektől eltekintve az utolsó előtti szótagra esik. A szavak általában többszótagúak és a hosszúságukat a különböző toldalékok, számos prefixum és szuffixum is meghatározza. A prefixumok és szuffixumok megváltoztatják a szavak jelentését vagy érzelmi jellegét.

A lengyel nyelv típusát tekintve ragozó, vagyis flektáló nyelv: a ragozott szavaknak - főneveknek, melléneveknek, számneveknek és névmásoknak hét esetük és két számuk van. Három nem van egyes számban, többes számban pedig kettő.

Az igék sokféle alakban megtalálhatók személytől, számtól, nemtől, időtől, módtól, igenemtől és aspektustól függően.

A lengyel nyelv a többi germán és román nyelvtől eltérően igen fejlett. Főleg morfológiai, szóalkotási, nem pedig flexiós eszközökkel fejezi ki az igék aspektusát. Ez valamelyest kompenzálja az aránylag szerény számú igeidők használatát. Az igekötőkkel illetve képzőkkel alkotott igék nem csak a cselekvés befejezettségét és befejezetlenségét fejezik ki (pl. *robić*, nem bef. *zrobić*, bef.), hanem azt is, hogy azt többször ismételték-e (pl. *czytywać*) vagy azt, hogy elkezdődött-e (pl. *zaśpiewać*) vagy azt, hogy általában ezt teszik (pl. *rozpić się*) vagy, hogy csak egy bizonyos ideig tartott a cselekvés (pl. *potaćczyć*) illetve azt, hogy egy bizonyos időkereten belül zajlott (pl. *przetańczyć*) stb. Úgy tűnik, hogy az aspektus használatának jó elsajátítása a legnehezebb feladat a lengyel nyelvet tanuló külföldiek számára.

zrobiłem
zrobiłam
zrobiłeś

zrobiłaś
zrobiło
zrobiliśmy

zrobiłyśmy
zrobiliście
zrobiłyście

A lengyel nyelv sajátosságaihoz tartozik még a **számnevek különös rendszere** is. A számnevek nagy része esetek és nemek szerint ragozható. A tőszámneveken (*jeden, dwa, trzy...*) és sorszámneveken (*pierwszy, drugi, trzeci ...*) kívül még használatosak ún. csoportos számnevek, szorzószámnevek, sokrétű számnevek és törtszámnevek is (a magyar nyelvben ezek a kategóriák nem ismeretesek, funkciójukat ragok töltik be). **A számnév formája attól függ, hogy mit számolunk!** Lengyelül úgy mondják, hogy *dwa konie* [két ló], de *dwaj chłopcy*// *dwóch chłopców* [két fiú, két fiút], *dwie dziewczynki* [két lány], és *dwoje dzieci* [két gyerek]. A lengyel számnévrendszer még így is egyszerűsödik, mivel pár emberöltővel ezelőtt még használatban voltak a törtszámnevek is pl. *półtora* [egy és fél, másfél], *półtrzecia* [kettő és fél], *półczwarta* [három és fél] stb. valamint az olyan hasonló formák, mint: *samowtór* [kettesben], *samotrzec* [hármásban], *samoczwart* [négyesben].

Az aránylag gazdag ragozási rendszernek köszönhetően **a lengyel szórend szabad**, de nem teljesen tetszőleges. A szórend teljes szabadságát stilisztikai és logikai elemek fékezik meg, nem pedig nyelvtani vagy jelentésbeli elemek. Az a mondat, hogy [Az apa olvas egy könyvet a lányának.] többféleképpen is elhangozhat: *Ojciec czyta książkę córce.* és *Córce czyta książkę ojciec.*-A lánynak olvas könyvet az apja.- vagy *Książkę czyta ojciec córce.*-Könyvet olvas az apa a lányának.- illetve *Córce książkę ojciec czyta.*-A lánynak könyvet az apa olvas.- sőt még *Czyta książkę ojciec córce.* -Olvas egy könyvet az apa a lányának.- Ezek a mondatok nyelvtani szempontból mind elfogadhatók, de csak az első hangzik jól kontextus nélkül.

A X. században a cseheken keresztül Rómából felvett kereszténységnek köszönhetően a lengyelek Nyugat-Európa hatása alá kerültek, ellentétben például a kijevi ruténokkal. Ennek a hatásnak volt a megnyilvánulása, ami igen messzireható következményekkel járt, hogy a lengyelek a latin ábécét kezdték el használni, előbb csak egyes szavak, majd mondatok, végül pedig teljes szövegek leírásához. A kéziratok korában, vagyis a XV. században, alakultak ki azoknak a hangoknak az írására vonatkozó általános szabályok, amelyek hiányoztak a latin nyelvből.

A mai lengyel ábécé 32 betűből áll:

Aa Aą Bb Cc Ćć Dd Ee Ęę Ff Gg Hh Ii Jj Kk Ll Łł Mm Nn Ńń Oo Óó Pp Rr Ss Śś Tt Uu Ww Yy Zz Żż Źź. Ezen kívül a jövevényszavakban még előfordulhat Qq Vv és Xx is.

zrobili
zrobiły
zrobiony

zrobiona
zrobione
zrobieni

zrobiwszy
zrobiono
zrobi się

A lengyel nyelv változatai

A nyelvet beszélők számához képest, a lengyel irodalmi nyelv - ahogy hagyományosan a standard nyelvet nevezzük – területileg aránylag egységes képet mutat. A manapság észrevehető különbségek inkább a társadalmi, szakmai és funkcionális különbségekből adódnak, nem pedig a területekből. Mostanában különösen fontosnak tűnik a formális/hivatalos és nem formális/köznyelvi stílus közötti oppozíció. Ma már csak a falun élő rétegeknél találhatóak meg a megszűnőben lévő dialektusok és nyelvjárások közötti különbségek.

Történelmileg és nyelvileg négy fő lengyel nyelvjárás csoport különböztethető meg, amelyeket a következő módon lehet ábrázolni.

Nagylengyel dialektus	Mazóviai dialektus
Sziléziai dialektus	Kislengyel dialektus

Ezek közül a nyelvjárások közül ma már csak a sziléziai használata mindennapos és nem csak a falusi lakosok körében. A sziléziai nyelvjárást beszélők közül sokan szeretnék, hogyha nyelvüket különálló sziléziai regionális nyelvként kezelnék. A kislengyel nyelvjáráshoz tartozó tátraaljai, gurál nyelvjárás is él még ma is. A kasub nyelvet, amit az északi Pomeránia vidéken beszélnek, a legtöbb lengyel nyelvész eddig csak dialektusnak tartott. Ez az eddig nyelvjárásként ismert nyelv most már hivatalosan is külön regionális nyelvként van számontartva.

Wpadam do Soplicowa jak w centrum polszczyzny

A lengyel nyelvi tudat

A közös nyelvnek a tudata a nemzet létezése szempontjából már a XIV. században nagyon fontos volt a lengyel földön élők között, akik úgy hívták magukat, hogy a lengyel nyelv emberei (*homines linguae Polonicae*). 1440 körül Jakub Parkoszowic, a Krakkói Akadémia egyik professzora, az anyanyelv művelését és ápolását a haza határait védő lovagok érdemeihez hasonlította. A XVI. században élő könyvnyomtatók bevallották, hogy a lengyel nyelv iránt érzett vonzalmuk készíti őket a lengyel könyvek kiadására.

Ennek az anyanyelv iránti érzelemnek köszönhetően a lengyeleknek sikerült megőrizniük nemzeti önazonosságukat a hazájuk elvesztése után. A XIX. században Oroszország, Németország és Ausztria osztotta fel egymás között az országot. Sok lengyel költő számára a hazát a nyelv jelentette. A XX. sz. végén arra a kérdésre, hogy mi tartja leginkább össze a lengyeleket, Lengyelország 14 évnél idősebb lakosainak 92%-a azt válaszolta, hogy a lengyel nyelv. Az anyanyelvet többször választották, mint a közös történelmet, territóriumot, vallást vagy államot.

A niechaj narodowie wždy postronni znają, iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają lengyel nyelvtörténet

A lengyel irodalmi nyelv a nyugati szláv dialektusokból származik, amelyeket Nagy-Lengyelország területén, Gniezno és Poznań környékén használtak. Ezeken a területeken a X. században a Polan nevű törzs telepedett le. A másik terület, ahol a lengyel nyelv elterjedt Kis-Lengyelország, vagyis Krakkó környéke, ahol a Wiślan nevű törzs élt. A lengyel irodalmi nyelv kibontakozásában kisebb érdeme volt a mazóviai vidéknek - pedig az ide tartozó Varsó a XVII. századtól királyi székhely és 1918-tól Lengyelország tényleges fővárosa.

A lengyel nyelvészek között több évtizedig tartott a vita arról, hogy a két dialektus (nagy-lengyel és kis-lengyel) közül melyik játszott nagyobb szerepet a lengyel nyelv kialakulásában. Manapság az a szemlélet dominál, hogy a lengyel nyelv fejlődése a lengyel állam fejlődésével párhuzamosan zajlott, tehát ha az utóbbinak a bölcsője Polan terület volt a Gniezno és Poznań körül kialakult hatalmi központ, akkor az ott levő hercegi udvar körül kezdett el kialakulni a lengyel irodalmi nyelv is. Amikor, pedig az ország hatalmi központja és a hercegi udvar székhelye, majd idővel a kulturális központ is Krakkó lett, akkor az irodalmi nyelv is az ottani kis-lengyel dialektus hatása alá került. A XVIII. és XIX. században a keleti országrész is nagy szerepet játszott a lengyel nyelv fejlődésében, onnan származnak például az akkori legkiválóbb lengyel írók.

Az első írott nyelvemlékek a XII. századból származnak. Ezek a szórványemlékek elsősorban személy- vagy helységnevek voltak. Szórványosan először egy 1136-ból származó latin nyelvű okiratban fordulnak elő. Több mint 200 évvel későbbiek a XIV. század ötvenes éveiből származó Kazania [Szentbeszéd], melyek az első hosszabb lengyel szövegemlékek. A legrégebb fennmaradt fordítás latinról lengyelre a *Psalterz* [Zsoltároskönyv] kb. 1380-ból

Nie miecz, nie tarcza - bronią Języka, Lecz - arcydzieła!

maradt fent, az első még kéziratos lengyel bibliafordítás pedig kb. 1450 körül keletkezett. Több mint 100 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy nyomtatásban is megjelenjen az első lengyel Biblia. Ennek az 1561-ben kiadott bibliafordításnak a szerzője már megengedhette magának, hogy használja munkájában az 1526-ban Jan Murelius által megjelentetett latin-német-lengyel szótárt. 1568-ban adták ki az első lengyel nyelvre vonatkozó nyelvtankönyvet 'Polonicae grammatices institutio' címmel, melynek a szerzője a lengyellé vált francia, Piotr Statorius Stojęński volt. Száz évvel az első nyomtatott bibliafordítás után, vagyis 1661-ben – úgy mint 30 évvel korábban Franciaországban a „La Gazette” – a királyi udvar kezdeményezésére kezdett megjelenni az első lengyel újság a „Merkuriusz Polski”.

A lengyel szépirodalmi nyelv a XVI. sz. közepén alakult ki, olyan nagy íróknak és költőknek köszönhetően, mint Biernat z Lublina (kb. 1465–1529 után), Mikołaj Rej (1505–1569), Jan Kochanowski (1530–1584), Piotr Skarga (1536–1612). Az irodalmi nyelv egységesítésében nagy szerepet játszottak a krakkói nyomdászok, mint pl.: Jan Haller, Florian Ungler, Maciej Wierzbicka és a Sziléziából származó Hieronim Wietor, Maciej és Marek Szarffenberg. A legkiemelkedőbb XVIII. századi írók és költők alkotásai nagy hatással voltak a lengyel nyelvi tudat megőrzésére és magára a nyelvre is, így pl. Ignacy Krasicki (1735–1801), később pedig Adam Mickiewicz (1798–1855), Juliusz Słowacki (1809–1849), Aleksander Fredro (1793–1876), Henryk Sienkiewicz (1846–1916), Bolesław Prus (1847–1912). Az irodalmi életnek a szépirodalomnak, a tudományos irodalomnak, valamint részben az újságírásnak köszönhetően a lengyeleknek sikerült megőrizniük a nyelvi tudatukat és közösségtudatukat, annak ellenére, hogy 120 éven keresztül nem létezett az ország. Három európai hatalom: Oroszország, Németország és Ausztria felosztották egymás között Lengyelországot. A lengyel nyelvre ma már nem annyira a kortárs irodalom van nagy hatással, hanem a médiák és főleg a reklámok.

Négy lengyel író kapott irodalmi Nobel-díjat: Henryk Sienkiewicz (1905), Władysław Reymont (1924), Czesław Miłosz (1980) és Wisława Szymborska (1996).

Z językać wszystkie mądrości
Nauk wszelkich ich chytróści,
Wszelka sprawa każdej rzeczy
Przez język się zawsze toczy.

z idegen nyelvek hatása

A lengyel nyelv először más szláv dialektusokkal együtt alakult, fejlődött. A későbbiekben egyedül tovább fejlődve más nyelvek hatásainak is ki lett téve, amelyek gazdagították szó- és fogalomkincsét. A legrégebbi, még őslengyelkori jövevényszavakhoz tartoznak az iráni (pl. *bóg* -isten, *raj* - paradicsom) és gót jövevényszavak (pl. *chleb* – kenyér, *książę* – herceg). A középkorban a XI–XV. században a cseh és latin hatás volt a legnagyobb mértékű. Ezek a kifejezések a vallást, a katolikus hitet, a szertartásokat és az egyházi igazgatást érintik leginkább (pl. *parafia* – plébánia, *proboszcz* –plébános). A német átvételek ebben az időszakban inkább az építészettel, gazdasággal, kereskedelemmel kapcsolatos szókinccsel bővítik a nyelvet (pl. *dach* – tető, *cegła* – tégl, *burmistrz* – polgármester, *ratusz* – városháza, *wójt* – községi bíró). A cseh nyelv hatása főleg a kereszténységet érintő szakszavakban jelenik meg (pl. *kościół* – templom, *opat* –apát, *przeor* –perjel). A cseh nyelv hatással van még a lengyel kifejezések fonetikai formáira, melyek a cseh példákhoz igazodnak, úgymond elegánsabbá válnak (így lehet megmagyarázni a következő lengyel nyelvi formákat: *wesele* – lakodalom, *serce* –szív, ahelyett, hogy *wiesiele*, *sierce*). A XVI. században olasz és francia elemekkel is bővült a szókincs, erről a következő olasz jövevényszavak tanúskodnak: *pałac* -palota, *kapela* – katonazenekar, *kalafior* – karfiol, *kasa* – pénztár, *opera* – opera, és francia jövevényszavak: *bulwar* – bulvár, *adres* – cím, *bukiet* – csokor, *awans* – előmenetel, *aféra* – affér, *krem* – krém, *parasol* – esernyő. Ezek a kifejezések a XIX. sz. végéig megmaradtak a lengyel nyelvben. A XIX. században megjelentek a közélet különböző területein, főleg a technikában, a kancelláriai és politikai életben a Lengyelországot megszálló országoktól átvett kifejezések. A német nyelvből származnak pl. *obcas* – cipősarok, *szmelc* – ócskavas, *hebel* – gyalu, *klajster* – csiríz, *wajcha* – kallantyú, kurort – fürdőhely vagy tükörfordítások pl. *dworzec kolejowy*/ ném. Bahnhof –pályaudvar, *listonosz*/ ném. *Briefträger* – postás. Az orosz nyelvből átvettek pl. *kibitka* – ekhós szekér, *turma* – börtön, *zsyłka* – száműzés, *gulag* – gulág, *łagier* – láger, *kolchoz* – kolhoz, valamint *dacza* – villa, *samowar* – szamovár, *sputnik* – szputnyik. Ez a hatás, a példákból is látszik, hogy a XX. századra is kihat. A XX. sz. második felében a legnagyobb hatással az angol volt a lengyel nyelvre. Ez leginkább a technológia és a tudomány (pl. *serwer*, *skaner*, *trend*), a gazdaság (pl. *biznes*, *boom*, *leasing*, *menedzser*), a sport (pl. *aut*, *gol*, *tenis*, *walkower*), a szórakozás (pl. *longplay*, *playback*, *song*) és a mindennapi élet különböző területein látható (pl. *piercing*, *grill*, *hamburger*).

A mai lengyel nyelvben észrevehetőek még más nyelvek nyomai, hatásai is, például az arab nyelv (*alchemia*, *alkohol*, *cyfra* – szám), az ukráné (*bohater* – hős), a töröké (*janczar* – jancsár, *kajdany* – bilincs, *pantofel* – papucs), a magyaré (*dobosz*, *szałas* – fész), a finn (*sauna*), a spanyolé (*hacjenda*), a hollandé (*majtek* – matróz), az izlandié (*gejzer*), a japáné (*harakiri*, *karaoke*, *sake*), a norvégé (*slalom*, *fiord*), a svédé (*skansen*) és még sok más nyelv.

lengyel nyelv jogi státusza

Lengyelország 120 éven keresztül három európai hatalom elnyomása alatt volt; Oroszország, Poroszország és Ausztria felosztották egymás között az országot. 1918-ban Lengyelország visszanyerte függetlenségét és egységét. Ezzel majdnem egyidőben határozták meg a lengyel nyelv jogi státuszát. 1924. július 31-én a Sejm elfogadta az állami nyelvről és az államigazgatási, valamint az önkormányzati hivatali szervek nyelvéről szóló törvényt. Ez a törvény kimondja, hogy “a Lengyel Köztársaság hivatalos nyelve a lengyel nyelv. Ezen a nyelven működik az összes államhatalmi, önkormányzati és államigazgatási szerv a kül- és a belsőszolgálatban egyaránt.” Ez a törvény megadta azt a jogot a kisebbségekhez tartozó személyeknek, hogy a helyi állami szervekkel az anyanyelvükön érintkezzenek. A második világháború után ezt a törvényt 1945-ben egy dekrétum váltja fel, amely az állami nyelvről és az államigazgatási, valamint az önkormányzati hivatali szervek nyelvéről szolt. Megismédlődnek benne a lengyel nyelvet érintő előző határozatok, de figyelmen kívül hagyta a kisebbségi nyelvek kérdését.

1997-ben a Lengyel Parlament elfogadta a Lengyel Köztársaság Alkotmányát. Ez az első lengyel alkotmány, amelynek a 27. cikkelye kimondja, hogy “A lengyel nyelv a Lengyel Köztársaság hivatalos nyelve.” Két évvel később 1999-ben, a lengyel Szejm október 7-én elfogadta azt a lengyel nyelvről szóló törvényt, amely a mai napig - néhány módosítás kivételével- érvényben van.

A legfontosabb módosítások a következők:

- a 2004. április 2-án hozott rendelet meghatározza a lengyel nyelv megkövetelt használatának a korlátozását a kereskedelemben és a mukaszerződésekbén - a lengyel nyelvtörvény módosítása
- az államhatalmi szervek előtt megengedi a kisebbségi vagy regionális nyelvek használatát azokban a községekben, ahol az adott kisebbség száma eléri az összlakosság legalább 20%-át, - (2005. január 6-i rendelet a nemzeti kisebbségekről, etnikumokról és a regionális nyelvekről).

idę
idziesz
idzie
ida
idziemy
idziecie
ida
idący
idąca
idące
idąc
szedł
szła
szli
szły

Oto dom mój:
cztery ściany wiersza
W mojej pięknej ojczyźnie-polszczyźnie

Lengyel Nyelv Tanácsa – Rada Języka Polskiego

1996-ban jött létre, mint a Lengyel Tudományos Akadémia Elnökségének az egyik bizottsága. 38 tagból áll, akiket négy évre választ meg a Lengyel Tudományos Akadémia Elnöke. A Tanács tagjainak az egyik felét nyelvészek, a másik felét pedig más tudományágak képviselői teszik ki (mint pl. fizikusok, informatikusok, orvosok, irodalmárok, művészek, újságírók). Az 1999-es lengyel nyelvről szóló törvény megadta a Tanácsnak a vélemény- és tanácsadó intézmény státuszát a lengyel nyelv használatának az ügyeiben és megszabta a jogait és kötelességeit. Ennek megfelelően a Tanács:

- kétévenként bemutatja a Lengyel Szejmnek és Szenátusnak a lengyel nyelvtörvény megtartását érintő információkat
- a hatóságok kérésére vagy saját kezdeményezésére, határozat keretében kinyilvánítja a lengyel nyelv használatáról a véleményét a közügyekben és a jogi nyelvben
- megszabja a lengyel helyesírási és interpunkciós szabályokat
- ezenkívül minden állami és társadalmi intézmény, társaságok, egyesületek, iskolák, valamint gyártók, importőrök és áruk értékesítésével foglalkozó cégek stb., mind a Tanácshoz fordulhatnak a lengyel nyelv használatát érintő kérdéseikkel.

Gdyby Ojczyzną był
język i mowa

kisebbségi nyelvek

Lengyelország lakosságának nem több mint 3-4% -át teszik ki a kisebbségi nyelveket beszélők. A legtöbben közülük a németet, a fehéroroszt, az ukránt, a litvánt, a kasubot, a cseh vagy szlovák nyelvet beszélik. Ahogy ez az alábbi táblázatból is kitűnik számukat másként becsülik a kisebbségek egyesületei és másként a 2002 –es nemzeti népszámlálás eredményei.

A legnagyobb nemzeti és etnikai kisebbségek száma és a regionális nyelveket használók száma

Nyelvek	A nyelvet beszélők száma ezekben a kisebbségi egyesületek szerint	A nyelvet beszélők száma a 2002-es nemzeti népszámlálás szerint ezekben
német	300	147
fehérorosz	240	48
ukrán	220	34
kasub	53	5
litván	25	6
szlovák	25	2
cseh	3	3

A kisebbségi és etnikus, valamint a regionális nyelveket érintő 2005-ben hozott törvény 9 nemzeti kisebbséget tart számon - fehéroroszt, csehet, litvánt, németet, örményt, orosz, szlovákot, ukránt és zsidót- 4 etnikus kisebbséget –a lemkót, a rutént, a cigányt és a tatárt, valamint a kasub nyelvet használó közösséget különíti el, mint regionális nyelv használóit. Ezeknek a népcsoportoknak a száma nagyon változó, körülbelül száztól (pl. rutén kisebbség) több mint százezerig (német kisebbség) terjed.

A közhivatali szervek törvényileg hivatottak támogatni az olyan tevékenységeket, amelyeknek célja a kisebbségi és regionális nyelvek ápolása és fejlesztése.

Wiernie służyłem polskiemu językowi

A nemzeti kisebbségi és etnikus nyelveken, valamint a regionális nyelveken oktató iskolák 2005-ben

nyelvek	általános iskolák		gimnáziumok		középiskolák	
	iskolák	tanulók	iskolák	tanulók	iskolák	tanulók
együtt	553	32 768	197	14 252	14	1563
fehérorosz	23	1766	13	1029	2	827
görög	1	21	-	-	-	-
jiddis	1	59	-	-	-	-
kasub	71	3640	17	614	2	170
litván	12	409	4	196	1	74
lemkó	21	212	10	90	1	13
német	256	24 025	75	11 391	1	121
cigány	74	856	19	91	-	-
szlovák	6	197	3	71	-	-
ukrán	88	1583	56	770	7	358

A kis statisztikai évkönyv szerint, Lengyelország 2005, Varsó, 229. old.

Klaszczą kleszcze
na deszczu

SZ

z idegen nyelvek ismerete

A “Europeans and their Languages” című tanulmány szerint (Eurobarometer 243, 2006 február) a lakosság kb. 55%-át teszi ki azok száma Lengyelországban, akik legalább egy idegen nyelvet beszélnek. Ez az európai középmezőnynek felel meg. De ilyen fokú ismeretet két vagy három nyelvből a lakosságnak csak 12%-a adott meg 2001-ben. Legtöbbször az orosz nyelv (23%) ismeretét jelölték meg, utána az angolét (16%), majd a németét (14%) és a franciáét (2%). Az utóbbi években nagyon gyorsan változik ez az arány, mivel az angol nyelv ismeretének a növekedésével egyre apad az orosz nyelvet beszélők száma.

A Lengyel Közvélemény Kutató Intézet – Ośrodek Badania Opinii Publicznej (OBOP) – szerint az idegen nyelvek ismeretét vizsgálva a lengyel társadalomban három nemzedéket lehet elkülöníteni: a legfiatalabb csoport (14-34 évesek) közül legalább egy idegen nyelv ismeretét több mint a vizsgáltak fele adta meg. Az idősebbek (35–54 évesek) kb. 2/5-e, a legidősebbek (54 év felettiek) csupán csak 1/4-e jelezte, hogy ismer egy idegen nyelvet. Az idegen nyelvek ismerete összefügg az iskolázottsággal, az anyagi helyzettel és a lakóhellyel. A menedzserek között, akiknek diplomájuk van és városban laknak, legalább egy idegen nyelv ismerete majdnem mindennapos.

nyelvpolitika

A lengyel nyelvpolitika három területet érint: a lengyel nyelvet, más anyanyelvet beszélő lengyel állampolgárokat és az idegen nyelvek oktatását.

A lengyel nyelv a legtöbb lengyel állampolgár anyanyelve, a Lengyel Köztársaság hivatalos nyelve, és az állampolgárok közös java. A lengyel nyelvpolitika célját, hatáskörét és eszközét a lengyel nyelvről szóló törvény írja elő. Ezt a törvényt a lengyel parlament hagyta jóvá. A törvény preambuluma így indokolja a jóváhagyást:

- a lengyel nyelv a nemzeti hovatartozásnak az alapeleme és a nemzeti kultúra javát képezi,
- történelmi tanulság, hogy az elnemzetlenítés eszköze az országot megszállók számára a lengyel nyelv ellen való harc volt
- elismeri a nemzeti tudat megvédésének a fontosságát a globalizációs folyamatokban
- elismeri, hogy a lengyel kultúra egy részét képezi a közös, de kulturálisan sokszínű Európának valamint azt, hogy ennek a kultúrának a megőrzése és továbbfejlődése csak a lengyel nyelv megőrzése által lehetséges.

C

Daj ac ja pobrusze a ty poczywaj

Ezek a feltevések a következő kötelezettségeket vonják maguk után:

- -ügyelni kell a nyilvánosan használatos nyelv minőségére, és a nyelvet beszélők jártasságának a tökéletesítésére, valamint lehetőségeket kell teremteni a nyelv megfelelő fejlődéséhez, mivel ez a kommunikáció eszközéül szolgál az élet minden terén,
- -gyarapítani kell magáról a nyelvről és a kultúrában játszott szerepéről való ismereteket,
- -tiszteletet kell ébreszteni a regionális nyelvek és nyelvjárások iránt, és mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy ne vesszenek feledésbe,
- -a lengyel nyelv promóciója az egész világon
- -segítségnyújtás a lengyel nyelv tanításában bel- és külföldön

A más anyanyelvű lengyel állampolgárokra vonatkozó politikában a hivatalos lengyel állami szervek kötelesek a kultúrák közötti párbeszédet megerősíteni, és különösen a nemzeti kisebbségi nyelvek, valamint a regionális nyelvek megfelelő fennmaradását és fejlődését biztosító tevékenységet támogatni. Ezt szem előtt tartva a Lengyel Állam megadja a jogot :

- a kisebbségi nyelvek szabad használatához a magán és a hivatalos életben
- az információk cseréjét és továbbadását kisebbségi nyelveken
- a kisebbségi nyelveken való tanuláshoz és a kisebbségi nyelvek tanulásához.

Figyelembe véve a számbelileg és minőségileg megnövekedett magán és hivatalos nemzetközi kapcsolatokat, valamint a politikai, gazdasági és kulturális nemzetközi együttműködés gyors fejlődését Európában és globálisan, az állam támogatja az idegen nyelvek tanítását az oktatás minden lépcsőfokán, még a felnőttek állandó továbbképzését is. Ezzel összhangban szisztematikusan korábban kezdődik az első, majd a második kötelező idegen nyelv tanulása. A törvény által előírt rendelet szerint, legalább egy idegen nyelv alapos ismerete szükséges az államigazgatásban való elhelyezkedéshez.

„Hadd tudja meg minden nemzet, hogy a lengyeleknek saját nyelvük van, nem gágognak, mint a libák”

Mikołaj Rej (1505-1569)

ssz Lengyelországi és regionális nyelvi intézmények

A legfontosabb országos intézmények, amelyek törvényileg vagy alapszabályzatukból kifolyólag érdeklődnek a nyelvi kommunikáció minősége iránt:

Rada Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk

(A Lengyel Tudományos Akadémia Elnöksége mellett működő Lengyel Nyelvi Tanács)

ul. Nowy Świat 72, PL 00-330 Warszawa, tel./faks +48 22 657 28 89 www.rjp.pl e-mail: rjp@rjp.pl

Państwowa Komisja Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego

(A Lengyel Nyelv mint Idegen Nyelv Ismeretét Igazoló Állami Bizottság)

ul. Smolna 13, PL 00-370 Warszawa, tel.: +48 22 827 94 10; faks: +48 22 826 28 23

www.buwiwm.edu.pl/certyfikacja e-mail: certyfikacja@buwiwm.edu.pl

Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego (A Lengyel Nyelvet Kedvelők Egyesülete)

al. Mickiewicza 31, PL 31-120 Kraków, tel. +48 12 632 63 58

www.jezyk-polski.pl e-mail: artur.czesak@wp.pl

Towarzystwo Kultury Języka (A Nyelvkultúra Egyesülete)

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, PL 00-927 Warszawa, tel./faks +48 22 552 24 00

www.tkj.uw.edu.pl e-mail: j.porayski-pomsta@uw.edu.pl

Azok a legfontosabb intézetek, amelyek a lengyel nyelv régi és modern változatainak a vizsgálatával foglalkoznak:

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk

(A Lengyel Tudományos Akadémia Lengyel Filológiai Intézete)

al. Mickiewicza 31, PL 31-120 Kraków, tel./fax: +48 12 632 87 13

www.ijp-pan.krakow.pl e-mail: IreneuszB@poczta.ijp-pan.krakow.pl

Azok a lengyel egyetemi központok, amelyek a lengyel nyelv vizsgálatával foglalkoznak:

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu w Białymstoku

(A Białystoki Tudományegyetem Lengyel Nyelvi Intézete)

pl. Uniwersytecki 1, PL 15-420 Białystok, tel. +48 85 745 74 46; tel./faks: +48 85 745 74 78

<http://hum.uwb.edu.pl> e-mail: filolog@hum.uwb.edu.pl

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

(A Bydgoszczi Nagy Kázmér Egyetem Lengyel Filológiai Intézete)

ul. Jagiellońska 11, PL 85-067 Bydgoszcz, tel. +48 52 322 98 39; +48 52 322 16 38; +48 52 321 31 80

<http://ukw.edu.pl/uczelnia/strona.php?id=1> e-mail: wydzhum@hum.ukw.edu.pl

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego

(A Gdański Tudományegyetem Lengyel Filológiai Intézete)

ul. Wita Stwosza 55, PL 80-952 Gdańsk 5, tel. +48 58 523 21 00; faks: +48 58 341 16 66

www.fh.ug.gda.pl

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

(A Katovicében működő Sziléziai Tudományegyetem Filológiai Kara)

pl. Sejmu Śląskiego 1, PL 40-032 Katowice, tel. +48 32 256 24 02, +48 32 256 24 22

<http://venus.fil.us.edu.pl/>

Instytut Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

(A Jagello Tudományegyetem Lengyel Polonisztikai Intézete)

ul. Gołębia 16, PL 31-007 Kraków, tel. +48 12 422 05 54, 663 13 34; faks: +48 12 429 28 65

www.polonistyka.uj.edu.pl e-mail: wpuj@polonistyka.uj.edu.pl

but
buta
butowi
butem
bucie
buty
butów
butom
butami
butach

Instytut Filologii Polskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

(A Lublini Katolikus Tudományegyetem Lengyel Filológiai Intézete)

Al. Racławickie 14, PL 20-950 Lublin, tel. +48 81 445 43 20 www.kul.lublin.pl/1152.html

Wydział Humanistyczny Uniwersytetu im. Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie

(A Maria Skłodowskiej-Curie nevét viselő Lublini Tudományegyetem Humán Kara)

pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4, PL 20-031 Lublin

www.umcs.lublin.pl/index.html?akcja=str&id=169&lang=1

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Łódzkiego (A Łódzi Tudományegyetem Filológiai Kara)

ul. Kościuszki nr 65; PL 90-514 Łódź, tel. +48 42 665 52 53; faks: +48 42 665 52 54

www.filolog.uni.lodz.pl e-mail: filolog@uni.lodz.pl

Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

(A Warmiai és Mazúri Tudományegyetem Humán Kara)

ul. Kurta Obizta 1, PL 10-725 Olsztyn

<http://human.uwm.edu.pl/>

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Opolskiego (Az Opoli Tudományegyetem Lengyel Filológiai

Intézete); pl. Kopernika 11, PL 45-040 Opole, tel. + 48 77 54 16 003; faks: +48 77 54 16002

www.pol.uni.opole.pl e-mail: filpol@uni.opole.pl

Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Collegium Maius

(Az Adam Mickiewicz nevét viselő Poznani Tudományegyetem Klasszikus és Lengyel Filológiai Kara)

ul. Fredry 10, PL 61-701 Poznań, tel. +48 61 829 46 92-94; faks: +48 61 829 36 41

www.amu.edu.pl/index.php?linkid=1966

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Rzeszowskiego (A Rzeszówi Tudományegyetem Filológiai Kara)

al. Rejtana 16 B, PL 35-959 Rzeszów, tel. +48 17 872 12 05, +48 17 872 12 06; faks: +48 17 872 12 86

www.univ.rzeszow.pl/wydzial_filologii.php e-mail: dziefil@univ.rzeszow.pl

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Szczecińskiego

(A Szczecini Tudományegyetem Lengyel Filológiai Intézete)

al. Piastów 40b; PL 71-065 Szczecin, tel. +48 91 444 27 13; tel./faks: +48 91 444 27 12

www.us.szcz.pl/hum_ifp e-mail: dorlew@univ.szczecin.pl

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (A Mikołaj Kopernikusz nevét

viselő Toruni Tudományegyetem Filológiai Kara); ul. Fosa Staromiejska 3; PL 87-100 Toruń,

tel. +48 56 611-35-10; tel./faks: +48 56 622-66-59 www.fil.umk.pl

Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego (A Varsói Tudományegyetem Polonisztikai Kara)

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, PL 00-927 Warszawa, tel. +48 22 55 20 428 www.polon.uw.edu.pl

Wydział Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

(A Stefan Wyszyński Bíborosról elnevezett Varsói Tudományegyetem Humán Tudományok Kara)

ul. Dewajtis 5, PL 01-815 Warszawa, tel. +48 22 561 89 03

www.wnh.uksw.edu.pl e-mail: polonistyka@uksw.edu.pl

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego (A Wrocławi Tudományegyetem Filológiai Kara)

pl. Biskupa Nankiera 15, PL 50-140 Wrocław

tel. +48 71 343 30 29, +48 71 375 22 25, +48 71 375 25 13; faks: +48 71 343 30 29

www.wfil.uni.wroc.pl/

Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Zielonogórskiego (A Zielona Górai Tudományegyetem Humán Kara)

al. Wojska Polskiego 69, PL 65-762 Zielona Góra, tel. + 48 68 328 32 38; faks: + 48 68 328 32 79

www.wh.uz.zgora.pl; e-mail: dziekanat@wh.uz.zgora.pl

On 22 February 2005 the Senate of the Republic of Poland passed a special resolution, thus making 2006 the Year of the Polish Language. Recognizing the fact that the Polish language is the fundamental element of Polish national identity and that it is one of the nation's greatest treasures, the Senate expressed the view that this special year would create favourable conditions for showing the enormous wealth and diversity of the Polish language, from the standard language to regional and rural dialects. In the Senate's opinion, as a result of Poland's accession to the European Union, responsibility for the Polish language has taken on a new, international dimension. Since Polish has become an official language of the European Union, not only is it necessary to promote and preserve its use in Poland, but also to promote knowledge about the Polish language and encourage people to learn Polish abroad.

Many seminars, conferences and congresses — both national and international — have taken place during the Year of the Polish Language. There have also been many competitions for oratory talent and recitation contests, as well as quizzes about the Polish language, and many other events, including countrywide public spelling competitions.

The Council for the Polish Language was invited to act as one of the Year's coordinating bodies. It also took under its wing several projects put forward by various institutions, aimed at popularising knowledge about the Polish language and promoting a healthy enthusiasm for it. One of these projects was the publication of this booklet about the Polish language, now and in the past, in the 20 official languages of the European Union.

The aim of this booklet is to popularize knowledge about the Polish language and to contribute to the flow of information about European languages and the sociolinguistic situation in EU countries, thus promoting the development of a plurilingual Europe with a rich linguistic heritage and one in which the inhabitants would have a certain ability to communicate in several languages, including the Polish language, which would comprise an integral part of this European diversity.

Prof. Andrzej Markowski
Chairman of the Council for the Polish Language.

Warsaw, December 2006

Aby język giętki powiedział wszystko,
co pomyśli głowa

Daj, ać ja pobrus
wiedział wszystko
mojej pięknej ojc
nieńskim rumieńc

A niechaj narodowie
wždy postronni znają,
Iż Polacy nie gęsi,
iż swój język mają

by język giętki p
Polacy nie gęsi, i